

Д. Касяненко, канд. філол. наук, доц.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ФРАЗЕОЛОГИЯ ПРАВОВОГО ЕВРОЛЕКТА СКВОЗЬ ПРИЗМУ ПЕРЕВОДА

Статья посвящена исследованию фразеологии правового евролекта в немецком и украинском языках с позиции термино- и переводоведения. Проанализированные фразеологические единицы правового евролекта отобраны методом общей выборки из немецкоязычных законодательных актов ЕС и их официальных переводов на украинский язык. Рассмотрены модели фразеологических единиц разного типа, особое внимание посвящено канцеляризмам и терминологическим словосочетаниям, также определены особенности их перевода с немецкого языка на украинский. Коротко проанализировано состояние исследований евролингвистики и правового евролекта в Украине и в мире.

Ключевые слова: перевод, фразеология, правовой евролект.

УДК 81'255.4'42:821.111=161.2

Катерина Мегела, канд. філол. наук
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

МЕТОДИКА АНАЛІЗУ ВІДТВОРЕННЯ ДИСКУРСИВНИХ МАРКЕРІВ У ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Висвітлено основні методи, які дозволяють дослідити специфіку художнього перекладу важливих елементів діалогічного мовлення, акцентовано на необхідності врахування комунікативних смислів дискурсивних маркерів у перекладі художніх діалогів. Продемонстровано широку варіативність тактик відтворення англійських дискурсивних маркерів в українських художніх перекладах. Виявлено низку прагматичних чинників, що впливають на вибір перекладацьких відповідників до досліджуваних мовних одиниць.

Ключові слова: дискурсивний маркер, дискурс, діалогічне мовлення, прагматичне значення, комунікативний смисл, варіативний переклад, перекладацькі тактики, художній переклад, метод дослідження.

Проведене дослідження дало змогу поглянути на дискурсивні маркери, які у лінгвістиці часто називають "неважливими" словами, як на об'єкт, що заслуговує на детальне вивчення у перекладознавчому ракурсі.

Об'єктом дослідження є дискурсивні маркери англійської мови (*oh, ah, well, why, hey, eh, yeah, uh, huh, now, really, anyway, you know, I mean, you see*), відібрані з діалогічних фрагментів англомовних художніх творів, способи та засоби їх відтворення в українських перекладах. Інвентаризація класу дискурсивних маркерів була проведена на основі класифікацій зарубіжних вчених: Д. Шифрін [6], К. Ейджмер [3], С. Левінсона [4], Д. Льюїс [5], М. Каменського [1], а також власних спостережень.

Приналежність тої чи іншої лексеми до класу дискурсивних маркерів визначається за принципом вираження ними подібних прагматичних значень, які можуть зумовлювати варіативний переклад. Можливість деяких вигуків, прислівників та сполучників виконувати дискурсотворчу роль, а саме регулювати діалогічну взаємодію учасників спілкування, й пояснює зарахування їх до функціонального класу дискурсивних маркерів.

Клас дискурсивних маркерів як мовна категорія не є чимось застиглим і завершеним, він може поповнюватися новими нормативними або соціально маркованими елементами, деякі лексеми можуть виходити з ужитку, набуваючи хронологічної маркованості, як це трапилось, наприклад, з лексемами *marry* та *(in) faith*.

Семантика дискурсивних маркерів розглядається у нерозривній єдності з постаттю мовця-персонажа як творця мовного повідомлення, а вибір відповідників як креативний процес самого перекладача, таким чином, дослідження особливостей відтворення дискурсивних маркерів у перекладі органічно вписується в антропоцентричну модель сучасних перекладознавчих студій та визначає його актуальність.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що нами вироблена власна методика аналізу відтворення дискурсивних маркерів діалогічного мовлення у художньому перекладі, що виявляє комплекс прагматичних факторів, які впливають на перекладацькі рішення.

Головна мета роботи – прослідкувати вплив прагматичних чинників на варіативність перекладацьких

рішень у відтворенні дискурсивних маркерів в українських перекладах англомовних художніх творів.

У багатьох дослідженнях, які висвітлюють проблему дискурсивних маркерів, зустрічається теза про те, що дискурсивні маркери не мають лексичного значення, а мають лише дискурсивне. Ми переконані, що у дискурсивних маркерів відсутній лише денотативний (номінативний) аспект лексичного значення, оскільки вони не можуть позначати предмети навколишньої дійсності, проте мають конотативне значення. Дискурсивні маркери можуть мати велику кількість відтінків значень, що визначаються лише контекстом, тому ми говоримо про "розмитість" їхньої семантики, крім того, нерідко реалізують декілька функцій одночасно. Очевидно, що невизначеність семантики дискурсивних маркерів породжена смислом, який виникає при їх функціонуванні у мовленні. У нашому розумінні, значення є психоментальним фрагментом колективної етносвідомості, що конвенційно закріплений за певною мовною формою й завдяки чому існує в індивідуальній свідомості в різних способах застосування. Смисл – це внутрішній зміст, значення мовної одиниці, яке впливає з певного контексту її вживання.

У більшості лексем, які зараховані до класу дискурсивних маркерів, поряд з дискурсивними існують ще й інші, недискурсивні значення. При цьому, між дискурсивними та іншими вживаннями певного слова часто не існує ніякого семантичного зв'язку [2, с. 212].

Під недискурсивним значенням лексеми розуміється її первинне значення. Наприклад, англійська лексема *well* – це в першу чергу прислівник "добре", "гарно": Порівняймо: *She dances well* (вона гарно танцює). Та: *Well, she is quite pretty (А вона нічого!)*. У другому випадку *well* демонструє прояв дискурсивного значення оцінки.

Так само, *you know* у своєму традиційному значенні виконує роль предиката: *You know this man. Ти знаєш цього чоловіка*. Одне з дискурсивних значень *you know*, слугувати засобом привернення уваги співрозмовника, можна побачити на прикладі: *You know, he is so strange. Знаєш, він такий дивний!*

Дискурсивні маркери розглядаються нами не як ізольований клас функціональних лексем, що в українській мові мають свої відповідники, а як мовні засоби, за до-

помогою яких автор створює особливі комунікативні смисли і досягає бажаного естетичного ефекту.

Розмитість семантики англійських дискурсивних маркерів ускладнює проведення паралелі між їх українськими словниковими відповідниками, які не є їх повними еквівалентами, оскільки збіг можливий лише за одним або декількома значеннями, але не за всіма, тому можемо говорити лише про часткову еквівалентність.

Наведемо приклад: *"Why, that's awful. How did he know she was a-witching him?"* (M. Twain, "The Adventures of Huckleberry Finn"). – **Господи**, який жах! А як же він знав, що вона на нього чар напускає? ("Пригоди Тома Соєра", пер. В. Митрофанова).

Очевидно, що дискурсивний маркер *why* в українських художніх перекладах не завжди буде відтворюватись вигуком **"Господи!"**, який у контексті наведеного діалогу вказує на емоцію здивування або переляку, оскільки інші потенційні функції *why* (нетерпіння, нерішучість, заперечення, згода) вимагатимуть застосування зовсім інших відповідників.

Комунікативні смисли, що їх виражають дискурсивні маркери, є універсальними для кожної мови, без них побудова когерентного дискурсу та й саме існування комунікативної компетенції були б неможливими. Проте способи вираження комунікативного смислу в англійській та українській мовах різні, тому перекладачі художніх творів часто відходять від усталених українських відповідників, зафіксованих у словниках, керуючись мовленнєвими нормами цільової мови, евфонічними факторами, бажанням перекладача уявити мовлення персонажу, підкреслити його емоційний стан, соціальний статус, наблизити художній діалог до природного спілкування тощо.

У ході дослідження серед перекладацьких тактик до дискурсивних маркерів були виявлені: **(1) підбір словникового відповідника:** *"Who knows we're here? Eh?"* (W. Golding, "Lord of the Flies"). – Хто знає, що ми тут? Га? ("Володар Мух", пер. С. Павличко); **(2) підбір варіантного відповідника:** *"Now, mind you," said the doctor, "I clear my conscience – the name of rum for you is death"* (R. L. Stevenson, "Treasure Island"). – **Отже**, майте на увазі, мовив лікар, – я кажу вам по совісті: слово "ром" означає для вас "смерть" ("Острів скарбів", пер. Ю. Корецького); **(3) підбір функціонального відповідника:** *"Herdin' sheep?" he asks me. "Well", says I, 'to a man of your evident gumptional endowments, I wouldn't have the nerve to state that I am engaged in decorating old bronzes or oiling bicycle sprockets"* (O. Henry, "The Hiding of Black Bill"). – Пасеш вівці? – питає він мене. – **Далебі**, – відповідаю, – я так вражений вашою незвичною кмітливістю, що в мене просто не вистачає духу твердити, ніби я підмальовую старовинну бронзу чи змазую велосипедні втулки ("Як ховався Чорний Білл", пер. М. Тупайла). **(4) додавання:** *And a passage home?" he added, with a look of great shrewdness. "Why," I cried, "the squire's a gentleman"* (R. L. Stevenson, "Treasure Island"). – Може, мене ще й додому доставлять? – спитав він, вглядаючись у мене підозрілим поглядом. – **Ну звісно!** – вигукнув я. – Сквайр – справжній джентльмен ("Острів скарбів", пер. Л. Кузнецової); **(5) вилучення:** *"Well, it is a little awkward, for I have a business already," said I* (A. Conan Doyle, "The red-headed league"). – Зараз мені ще важко про це сказати, бо в мене є своє діло, – відповів я ("Спілка рудих", пер. М. Дмитренка); **(6) членування висловлювання:** *"How long since he died?" – "Why, I haven't heard that he was dead." She looked at him curiously* (J. London, "Martin Eden"). – Він давно помер? – **Що ви!** Я не чула, що він помер, – Рут здивовано глянула на нього ("Мартін Іден", пер. М. Рябової); **(7) перестановка:** *"Why don't you go home, Mac? How old are you, anyway?"*

(J. D. Salinger, "The Catcher in the Rye"). – Чого ти не йдеш додому, старий? **До речі**, скільки тобі років? ("Над прірвою у житті", пер. О. Логвиненка); **(8) компенсація:** *"Who's your date?" I asked him. "Fitzgerald?" "Hell, no! I told ya. I'm through with that pig." "Yeah? Give her to me, boy. No kidding. She's my type"* (J. D. Salinger, "The Catcher in the Rye"). – А з ким у тебе рандеву? – питаю. – З Фітцджеральд? – Ти що – здуриє?! Я ж тобі казав: я зав'язав з тою поторочою. – **А ти не бре?** Слухай, тоді віддай її мені! Серйозно. Вона в моєму стилі ("Над прірвою у житті", пер. О. Логвиненка); **(9) цілісне перетворення:** *"I'd like to come."* – **"Well, come then"** (F. S. Fitzgerald, "The Great Gatsby") – Так, я хотів би приїхати. – **То в чому ж річ?** ("Великий Гетсбі" пер. М. Пінчевського); **(10) смисловий розвиток:** *"Stop one minute!" I cried. – "Well?"* (Ch. Bronte, "Jane Eyre"). – Заждіть хвилинку! – гукнула я. – **Що трапилося б!** ("Гідність і гонор" пер. Т. Некряч). **(11) смисловий розвиток + повтор:** *"Oh, Jane, had we been less secret, had we told what we knew of him, this could not have happened!"* (J. Austen, "Pride and Prejudice"). – **Джейн, Джейн**, якби ми не тримали все в секреті, якби ми розповіли те, що знаємо про нього, нічого не трапилося б! ("Гідність і гонор" пер. Т. Некряч). **(12) описово-експлікативний переклад:** *Jack: "Well, my name is Ernest in town and Jack in the country, and the cigarette case was given to me in the country"* (O. Wilde, "The Importance of Being Earnest"). **Джек:** Ну якщо вже ти так хочеш, то моє ім'я – Ернест у Лондоні й Джек в провінції, а портсигар мені подарували на провінції ("Як важливо бути поважним", пер. Р. Доценка).

Поряд із методами *зіставного, контрастивного, компонентного та контекстуального аналізу* особливо перспективно виявилась екстраполяція методів комунікативної лінгвістики на площину даного дослідження.

Метод *прагматичного аналізу*, що полягає у вивченні людських вимірів комунікації, спонукав до розгляду дискурсивних маркерів крізь призму теорії мовленнєвих актів та виокремленні комунікативної інтенції мовця як одного з джерел варіативності їхнього перекладу.

За допомогою *конверсаційного аналізу*, який зорієнтований на чинники переходу мовця від одного мовленнєвого ходу до іншого, нам вдалося розмежувати функції дискурсивних маркерів – метакомунікативну (фатичну), модальну та емоційно-експресивну.

Метод *дискурсивного аналізу* надав змогу дослідити взаємозв'язок між мовним кодом та культурними, когнітивними, психологічними, етнічними чинниками, що опосередковують мотиви, цілі та стратегії учасників спілкування.

З'ясувалось, що комунікативна варіативність у перекладі дискурсивних маркерів обумовлена: по-перше, мовленнєвою ситуацією, що дозволяє перекладачам виділяти в ній різні інтенції мовця та відтворювати їх різними способами у перекладі. Другий фактор – мовний. Внутрішньомовна синонімія охоплює численну групу мовних явищ, характерною рисою яких є наявність вже готових, системних парадигматичних відповідників до дискурсивних маркерів. Соціолінгвістичний фактор визначається соціальними ролями та статусом персонажів-мовців, які спонукають перекладачів застосовувати стилістично-марковані відповідники для передачі інформації щодо віку, гендеру, етнічної приналежності, рівня вихованості персонажа тощо.

Варіативність перекладу дискурсивних маркерів зумовлюється, не в останню чергу, й хронологічним чинником, тобто часом, коли був написаний твір та здійснений його переклад, а також часом, який розкривається у самому художньому творі. На стратегію перекладу англійських дискурсивних маркерів значним чином впливають й традиції художнього перекладу та стан цільової мови на момент здійснення перекладу.

Різна хронологія появи перекладів свідчить про варіативність літературних норм української мови. Мова художнього перекладу може по-різному залучати розмовні елементи, збагачувати індивідуальне мовлення персонажів. Деякі відповідники, які зустрічаються у перекладах, наприклад, 70-х років, завдяки появі нових значень, вже не прийнятні, тому їх треба ув'язувати з сучасним станом української мови.

Наведемо приклад з роману Гарпер Лі "Убити пересмішника". Контекст діалогу – зустріч дітей: – "Hey!" – "Hey yourself", said Jem pleasantly. У перекладі М. Харенка 1975 року зустрічаємо: – *Гей!* – *Сам гей*, – *вічливо відповів Джем*. Український вигук "гей" в останній час став омонімічним з іншим смисловим змістом, що викликає зовсім інші асоціації.

Автори художніх творів можуть застосовувати оказіональні форми у функції дискурсивних маркерів. Зокрема, у творі сучасного англійського письменника Девіда Лоджа "Nice Work" дискурсивний маркер *anyway* (укр. *проте, втім, але*) жартівливо замінено на *anyroad* (власне, була замінена друга частина слова на синонім одного зі значень іменника *way*). Вживання цього оказіоналізму надає додаткові нюанси мовленню персонажа, а саме намагання чоловіка по-

миритися з дружиною, виявити добрі наміри, що варто було б відтворити у перекладі.

Дане дослідження базується на тактиках відтворення дискурсивних маркерів у художніх творах з акцентом на діалогічне мовлення, хоча тема дискурсивних маркерів значно ширша, вона охоплює і монологічне мовлення, інші типи дискурсів. Там можливі інші класифікації, інші підходи та методи перекладознавчого дослідження, що можна було б реалізувати у подальших наукових пошуках.

Список використаних джерел

1. Каменский М. В. Социолінгвістическая парадигма дискурсивних маркерів (на матеріалі англійського мови) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.19 / Каменский Михаил Васильевич. – Ставрополь, 2007. – 179 с.
2. Массалина И. П. Дискурсивные маркеры / И. П. Массалина // Изв. Калининград. гос. техн. ун-т. – 2009. – №15. – С. 211–217.
3. Aijmer K. English Discourse Particles: Evidence from a corpus / K. Aijmer. – Amsterdam : John Benjamins, 2002. – 299 p.
4. Levinson S. Pragmatics / S. Levinson. – Cambridge : Cambridge Univ. Press, 1983. – 434 p.
5. Lewis D. Discourse markers in English: A discourse-pragmatic view / D. Lewis // Approaches to Discourse Particles / ed. by K. Fisher. – Amsterdam, 2006. – Vol. 1. – P. 43–60.
6. Schiffrin D. Discourse markers / D. Schiffrin. – Cambridge : Cambridge Univ. Press, 1987. – 364 p.

Надійшла до редколегії 25.09.14

K. Megela, cand. of Philol., associated prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

METHODOLOGY FOR ANALYSING THE MEANS OF RENDERING DISCOURSE MARKERS IN LITERARY TRANSLATION

The article depicts key methods to study the patterns applied in literary translation of essential elements of dialogical speech. The article emphasises the importance to consider communicative value of discourse markers while translating fictional dialogues. Variable translation tactics used in rendering English discourse markers in Ukrainian literary translations are highlighted. A set of pragmatic factors affecting the choice of correspondences to analysed linguistic units was identified.

Key words: discourse marker, discourse, dialogical speech, pragmatic meaning, communicative value, variable translation, translational tactics, literary translation, research method.

K. Megela, канд. філол. наук, доц.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

МЕТОДИКА АНАЛИЗА ВОСПРОИЗВЕДЕНИЯ ДИСКУРСИВНЫХ МАРКЕРОВ В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ПЕРЕВОДЕ

Отображены основные методы, которые позволяют исследовать специфику художественного перевода важных элементов диалогической речи, подчеркнута необходимость учитывать коммуникативные смыслы дискурсивных маркеров при переводе художественных диалогов. Продемонстрирована широкая вариативность тактик воспроизведения английских дискурсивных маркеров в украинских художественных переводах. Выявлен ряд прагматических факторов, которые влияют на выбор переводческих соответствий для исследуемых языковых единиц.

Ключевые слова: дискурсивный маркер, дискурс, диалогическая речь, прагматическое значение, коммуникативный смысл, вариативный перевод, переводческие тактики, художественный перевод, метод исследования.

УДК 81'255.4:821.111(73)

Тетяна Некряч, канд. філол. наук, доц.
Руслана Довганчина, канд. філол. наук
Київський університет імені Тараса Шевченка, Київ

ДЕТАЛЬ У ЦІЛІСНІЙ КАРТИНІ СВІТУ Е.ГЕМІНГВЕЯ: ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ

В статті розглядаються перекладацькі труднощі відтворення художньої деталі в структурі цілісної картини світу Е. Гемінгвея. Перекладацький аналіз має враховувати багатofункціональність художньої деталі, оскільки деталь, майстерно вплетена в словесну тканину художнього тексту, вступає в контактні та дистанційні зв'язки з сюжетом та образами твору. Адекватне розуміння і відтворення у перекладі смислового навантаження деталі можливе лише в макроконтексті цілісного художнього тексту і досягається шляхом проспективно-ретроспективного прочитання твору. Для досягнення такого прочитання автори статті застосовують модель "інтерпретаційного лабіринту".

Ключові слова: деталь, картина світу, конкретність, візуальність, адресованість, мікроконтекст, макроконтекст, інтерпретаційний лабіринт, проспективно-ретроспективне прочитання.

Без деталі, подробиці літературний твір не живе. Тоді він перетворюється, за словами Чехова, на суху палку від копченого сига. Смісл деталі полягає у тому, щоб дрібниця, яка зазвичай вислизає з зору, виступила крупно і наочно. Розуміння ролі деталі у художній тканині тексту досі неоднозначне. Це пояснюється не тільки складністю природи деталі, а й функціонуванням художньої деталі в різних видах мистецтва, що знаходить своє відображення в таких синонімічних термінах як штрих, лінія, малюнок, ракурс, подробиця. Низка філологічних робіт, зокрема, дисертацій і наукових ста-

тей, присвячена використанню "малих компонентів" в творах визначних письменників. Так, В.Кухаренко розглядає деталь на матеріалі англомовних авторів [4, 5], В. Сосновська присвятила своє дослідження деталізації в американській літературі [8], О. Михайлов досліджує деталь в контексті світової культури та проводить паралелі між творчістю Т.Фонтане, Л.Толстого та А.Чехова [6]. М.Березняк, Н.Колодіна, І.Щирова вивчають лінгвістичні аспекти деталі [1, 3, 15]. З.Тураєва справедливо зазначає, що деталь неминуче вплітається в складну канву внутрішньо текстових зв'язків, тобто